

ARBO IN DE SCHOOL

NIEUWSBRIEF OVER VEILIGHEID,
GEZONDHEID EN MILIEU OP SCHOOL

JAARGANG 3, NR. 8, OKTOBER 1995

Campagne 'de veilige school'

4

Op 30 november 1995 gaat de overheids campagne 'de veilige school' van start. In dit artikel komt de aanleiding en de achtergrond van de campagne aan de orde.

Agressie en geweld: niet negeren, maar aanpakken!

10

De auteurs geven puntsgewijs aan hoe agressie en geweld onderdeel kunnen vormen van de risico-inventarisatie en -evaluatie.

Aansprakelijkheid bij daden van agressie en geweld

25

Dit artikel gaat in op de juridische positie van diegenen die betrokken zijn bij (de gevolgen van) daden van agressie en geweld.

**SPECIAL
agressie en geweld**

— N I E U W S I N H E T K O R T —

Campagne seksuele intimidatie

De voorlichtingscampagne tegen seksuele intimidatie op de werkplek geniet een grote bekendheid en oogst over het algemeen veel waardering. Zo'n 94 procent van de werkende mannen en 88 procent van de werkende vrouwen heeft er op één of andere manier kennis genomen van de campagne. Bovendien heeft de campagne het thema seksuele intimidatie meer bespreekbaar gemaakt en de aandacht onder mannen duidelijk vergroot (van 65 procent vóór de campagne naar 78 procent nu).

Dit blijkt uit een meting van het onderzoeksbureau NSS/Marktonderzoek BV uit Den Haag, in opdracht van de Rijksvoorlichtingsdienst. De voorlichtingscampagne startte kort voor de wijziging in de Arbowet op 1 oktober 1994 in werking trad. Op grond van de nieuwe Arbowet zijn werkgevers verplicht om werknemers zoveel mogelijk te beschermen tegen seksuele intimidatie, én tegen agressie en geweld. Circa 98 procent van de werkende mannen en vrouwen die een mening hebben over de voorlichtingscampagne, vindt het een goede zaak dat de overheid deze campagne voert. Behalve Postbus 51-spots voor radio en televisie zijn er brochures beschikbaar over seksuele intimidatie ten behoeve van werkgevers en (potentiële) slachtoffers, als ook posters en ansichtkaarten.

Centraal punt ondersteuning management

Een nieuwe organisatie voor de ondersteuning van het schoolmanage-

ment, de Vereniging voortgezet Onderwijs (VVO), is per 1 augustus opgericht.

De VVO is ontstaan door samenvoeging van de AVOM, AVS, BBS, en SABO. Naast ondersteuning op onderwijskundig gebied, richt de VVO zich ook op de terreinen van bekostiging en beheer van personeel en organisatie. Tevens wil de VVO in de toekomst het centrale aanspreekpunt worden voor alle gesprekspartners, zoals overheid, besturenorganisaties, vakorganisaties en het bedrijfsleven.

Voor meer informatie: VVO, tel: 030-2318319.

Hulp bij pedagogische opdracht

Er moet meer samenhang komen tussen verschillende beleidsplannen rond de pedagogische opdracht van scholen. De voorbereiding van jongeren op actieve deelname in een democratische samenleving verdient een herkenbare plaats in de onderwijsprogramma's. In de toekomst moeten scholen geholpen worden met informatie en voorbeelden om de pedagogische opdracht vorm te geven.

Dit zijn de belangrijkste aanbevelingen in de eindrapportage van het Platform Pedagogische Opdracht van het Onderwijs (PPO). Het rapport 'de school van je leven' is overhandigd aan staatssecretaris Netelenbos. Het PPO meent dat de procesmanagements van het basisonderwijs, voortgezet onderwijs (basisvorming en tweede fase), beroepsonderwijs en volwasseneneducatie een rol kunnen spelen bij de pedagogische opdracht. Het gaat dan niet om uitvoerende taken, maar om bemiddeling en verwijzing naar ver-

zorgingsinstellingen, uitgevers, opleidingen en maatschappelijke organisaties. Ouders moeten de school aan kunnen spreken op hun pedagogische verantwoordelijkheid.

Daarom beveelt het platform aan dat de scholen in de schoolgids die zij vanaf 1997 moeten maken, aangeven hoe zij dit vormgeven. Volgens het PPO moeten scholen zelf het verband zien te leggen tussen de vele beleidsvoorstellen, waaronder pesten en geweld op scholen. Het instellen van één steunpunt, waar iedereen (scholen, leraren, ouders, leerlingen en organisaties) terecht kan voor informatie en advies, zou volgens het PPO heel nuttig zijn.

Het eindrapport bevat verder een samenvatting van opvattingen, ervaringen en wensen die het platform in zijn tweejarig bestaan heeft gesignaleerd.

Het rapport 'de school van je leven' is gratis te bestellen bij: Het Platform Pedagogische Opdracht in het Onderwijs, tel: 053-4840395.

Handreiking tegen stress in onderwijs

Steeds meer nieuwe taken en regels en steeds meer leerlingen met problemen, leiden tot stress bij onderwijsgevers. Ordeproblemen en overbelasting gelden als de belangrijkste stressorzaken binnen de schoolorganisatie. Ook blijkt dat de overbelaste leraar vaak aan zijn lot wordt overgelaten. Een overspannen collega is eerder een hinderlijk probleem dan een oprechte zorg.

Dit constateert Peter Fokkens in zijn boek 'Niet meer bij de les'; stress in het onderwijs. Via herkenbare voorbeelden en praktische oefeningen geeft Fokkens zicht op gedragsalternatieven en concrete oplossingen.

Het boek 'Niet meer bij de les'; stress in het onderwijs, dat deel uitmaakt van de serie Mens en Bedrijf, kost f 32,50 en is te bestellen bij uitgeverij Thema, tel: 0418-540111.

OCenW-plein op Internet

Internetgebruikers kunnen de begroting van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen doorlezen. Met deze service startte het ministerie op 19 september een OCenW-plein.

Wie op het OCenW-plein komt, vindt daar ook het concept Hoger Onderwijs en Onderzoek Plan 1996 (HOOP) en een servicerverbrik. Hierin komen vooral publieksvragen aan de orde, zoals: schoolvakanties, leerplicht, cultuurfondsen, inschrijving aan hoger onderwijs en studie- en beroepskeuze-advies. Vaak verwijst het OCenW-plein door naar gespecialiseerde organisaties. Zo staan wel de globale regels en normen voor studiefinanciering er op, maar voor specifieke informatie verwijst het plein door naar de steunpunten.

Vanaf oktober zullen zowel alle toespraken als alle persberichten elektronisch beschikbaar zijn via Internet. In de rubriek 'nieuwe nota's', staan inmiddels de voortgangsrapportage Wetenschapsbeleid (hoofdrubriek Wetenschap) en ook een samenvatting van de Uitgangspuntennotitie Cultuurbeleid (hoofdrubriek Cultuur), maar nog geen andere recente nota's.

Het OCenW-plein is bereikbaar via <http://www.minocw.nl>. Bij wijze van proef is er ook een loket voor de bekostigingsorganisatie Centrale Financiën Instellingen; het CFI-loket (<http://www.pi.net/~cfi>) en een BVE-net voor de sector beroepsonderwijs en volwasseneneducatie (<http://www.pi.net/~bve>).

Campagne 'de veilige school'

De schokkende resultaten van een onderzoek naar leerlinggeweld in het voortgezet onderwijs waren voor staatssecretaris T. Netelenbos reden om een commissie in te stellen die zich zou bezig houden met de aanpak van geweld in scholen. Deze commissie, bestaande uit deskundigen uit het veld en vertegenwoordigers van de ministeries van OCenW, VWS en Justitie, presenteerde in juni 1995 haar bevindingen ondermeer in de brochure 'De veilige school'.

Frank Studulsky

Er bestaat volgens de commissie geen 'masterplan' voor de bestrijding van

Leerlinggeweld

In oktober 1994 presenteerde dr. T. Mooij het onderzoeksrapport 'Leerlinggeweld in het voortgezet onderwijs', in opdracht van de Interdepartementale Commissie Jeugdonderzoek. Tijdens de onderzoeksperiode van ruim een half jaar bleek dat van de 1998 leerlingen van 71 scholen:

- * 43 procent slachtoffer was van (im)materieel geweld zoals stelen, vernielen van eigendommen, ordeverstoring of handtastelijkheden;
- * 15 procent minstens eenmaal het slachtoffer werd van fysiek geweld, vooral lichamelijke agressie door medeleerlingen;
- * 51 procent mee deed aan ordeverstoringen, schelden en pesten;
- * 15 procent dader was van fysiek geweld: hard fysiek geweld en het gebruik van wapens;
- * 25 procent in het bezit was van een wapen of een voorwerp dat als wapen gebruikt kan worden, en 11 procent dat wel eens mee naar school nam;
- * 17 procent buiten school regelmatig met wapens rond liep.

criminaliteit op scholen. Iedere school is immers anders. Dat betekent dat iedere school vanuit zijn specifieke situatie zelf aan het werk moet gaan: analyseren wat de problemen zijn, deze uit de taboe-sfeer halen en een plan van aanpak formuleren.

Het taboe rond geweld op school blijkt groot. Veel scholen praten liever niet over geweld op school, want dat geeft negatieve publiciteit en dat kost leerlingen.

Schoolklimaat

De commissie constateert dat veiligheid op school vooral een zaak is van een goed schoolklimaat dat is gefundeerd op duidelijke normen en grenzen. Voor een goed schoolklimaat is ook een open communicatie met betrokkenen in en rond de school van groot belang. Docenten, schoolleiding, leerlingen, bestuur, medezeggenschapsraad, onderwijsondersteunend personeel en ouders hebben daar een aandeel in. Zij bepalen gezamenlijk welke normen en waarden er binnen een school gelden en maken daar afspraken over.

Omgeving

De commissie legt grote nadruk op het primaire proces: de manier van lesgeven, de wijze waarop leerlingen daarbij actief worden betrokken en daarbij leren verantwoordelijkheid te dragen.

Veiligheidsbeleid moet een integraal bestanddeel zijn van het onderwijs zoals dat elke dag in de lessen van alle vakken vorm krijgt. In alle scholen.

Veel geweld in scholen is geïmporteerd uit de omgeving. Daarom is er samenwerking met organisaties en mensen uit de omgeving nodig: bijvoorbeeld politie en justitie, de Riagg, het schoolmaatschappelijk werk, de gemeente, andere scholen en leerling-begeleiders. De vorm van de samenwerking is afhankelijk van de problemen op de school. Op deze manier werkt men aan een aanpak op maat.

Overheid

Om een veilige school te bereiken is samenwerking met de lokale overheid noodzakelijk. Tevens moet het beleid van verschillende departementen met elkaar in verband worden gebracht. In het najaar start de campagne 'De veilige school', gericht op scholen voor voortgezet onderwijs, inclusief scholen voor middelbaar beroepsonderwijs.

De campagne sluit aan bij verschillende beleidsinitiatieven:

- * de plannen in het kader van het vier grote steden-beleid. Deze zijn een uitwerking van het advies van de commissie Van Montfrans, 'Met de neus op de feiten', over de bestrijding van jeugdcriminaliteit (1994). Met de vier grote steden is op 12 juli j.l. een Convenant afgesloten. Hierin staan (gekwantificeerde) inspanningsverplichtingen op het gebied van werk, onderwijs, veiligheid, zorg en leefbaarheid, maar ook bestrijding van geweld op scholen. Dat kan bijvoorbeeld door het aanstellen van toezichthouders en aanstelling van extra onderwijsassistenten. Binnenkort zal met 15 an-

dere steden ook een convenant worden afgesloten;

- * de in juni verschenen nota's 'Lokaal preventief jeugdbeleid' van het ministerie van VWS en de nota 'Lokaal onderwijsbeleid' van het ministerie van OCenW. Beide nota's pleiten voor meer samenwerking en afstemming tussen de scholen, de verschillende instellingen en het bestuur op lokaal niveau.

Wegwijzer

In het kader van de campagne zal een aantal instrumenten worden vervaardigd, waarmee scholen zelf aan het werk kunnen gaan om hun school veiliger te maken. In een 'wegwijzer voor scholen' komen de volgende instrumenten aan de orde:

- * handreikingen voor crisissituaties;
- * een analyse instrument om na te gaan welke aanpak het beste bij de situatie van de school past;
- * modellen van geslaagde voorbeelden: sommige scholen hebben zelf een methode gevonden om geweld op school te bestrijden;
- * een draaiboek en een leidraad voor het voeren van een discussie over geweld op school;
- * een overzicht van scholingsaanbod voor scholen. Voor de scholing zullen ook vouchers worden toebedeeld, waarmee scholen diensten of produkten kunnen 'kopen';
- * een handreiking bij het opstellen van een veiligheids- en zorgplan (ARBO-zorg).

Arbo-regels

Sinds kort geldt voor de toetsing van de arbeidsomstandigheden ook in scholen de Arbowet. Daarbij gaat het niet alleen om veilige werkomstandigheden van het personeel, maar ook om de veiligheid van leerlingen, stagiaires en bezoekers van de school.

Naast technische eisen aan gebouw, machines en installaties gaat het ook om de bescherming van alle betrokkenen tegen seksuele intimidatie, agressie en geweld. Voor de aanscherping van de Arbo-regels worden afspraken gemaakt met de onderwijsorganisaties.

Activiteiten

- * De campagne begint op 30 november met een symposium, waar leerlingen een belangrijke inbreng in zullen hebben. Tijdens deze bijeenkomst start ook een prijsvraag voor de leerlingen.
- * In januari volgt een conferentie voor deskundigen.

- * De Landelijke Pedagogische Centra zullen speciale telefoon lijnen openen voor het beantwoorden van vragen van leerlingen, ouders en scholen.
- * Op de langere termijn voorziet de campagne in aandacht voor onderzoek naar geweld op scholen.

De campagne wordt gecoördineerd door het Procesmanagement Basisvorming, tel: 070-3607858.

De brochure 'De veilige school' is te bestellen bij: SDU/DOP, tel: 070-3789830

Frank Studulsky is beleidsmedewerker bij de Directie Voortgezet Onderwijs van het Ministerie van OC en W.

Special agressie en geweld

In het zicht van de start van de overheids campagne 'De veilige School' op 30 november 1995, gaat deze speciale uitgave van Arbo in de school uitgebreid in op het thema 'agressie en geweld op scholen'. In het eerste artikel komt de aanleiding en de achtergrond van de campagne aan de orde.

Sommige scholen hebben op eigen initiatief maatregelen genomen tegen agressie en geweld. Op de streekschool Rijnmond in Rotterdam worden badenpoolers omgeschoold tot 'toezichthouder'. Het advies- en opleidingsbureau Steinmetz geeft puntsgewijs aan hoe agressie en geweld onderdeel kunnen vormen van de risico-inventarisatie en -evaluatie. Het Bureau Halt geeft een indruk van haar werkzaamheden. De onderwijsbonden geven hun visie op het thema naar aanleiding van de klachten die binnen komen bij het Meldpunt Geweld in scholen. Kort wordt ingegaan op het Amsterdamse convenant tussen scholen, politie en de gemeente Amsterdam, die tevens een ook voor andere scholen bruikbaar stappenplan voor een veilige school heeft opgesteld.

Als sluitstuk gaat Mr. T. de Klerk in op het thema 'aansprakelijkheid'. Rond dit thema organiseert Arbo in de school op 8 december 1995 een seminar. Hierover vindt u op de achterkant van dit nummer meer informatie.

● Toezichthouders ● beveiligen Streekschool ● Rijnmond

'Zorg dat de veiligheid in de gebouwen wordt gewaarborgd'. Het probleem dat hoofd facilitaire zaken N. J. van Zwieten van de Streekschool Rijnmond in Rotterdam kreeg toebedeeld is niet bepaald nieuw. De oplossing die Van Zwieten en de zijnen ervoor vonden is wat minder alledaags. Onder de noemer 'Werk in Bewaking' startten ze in april 1994 een pilotproject, dat begin 1995 uitmondde in een officieel werkgelegenhedenproject.

Janny Kok

Op de Streekschool Rijnmond zijn inmiddels vijf voormalige banenpoolers als beveiligingsbeambte opgeleid en in vaste dienst genomen. In 1997 zal de toezicht-, bewakings- en beveiligingsdienst een feit zijn. Dan zal het aantal beveiligingsbeambten zo nodig worden aangevuld vanuit de banenpool of met stagiaires uit de eigen opleiding.

De benaming 'beveiligingsbeambte' heeft de functie op Streekschool Rijnmond niet. "We noemen ze toezichthouders", aldus Van Zwieten, "omdat dat wat vriendelijker klinkt. Zo treden ze ook op. We willen een leefbaar klimaat bereiken en ervoor zorgen dat de school er over 10 jaar nog net zo uitziet als nu. Als cursisten iets doen dat niet is toegestaan worden ze door de toezichthouders erop aangesproken. Dat gebeurt op een manier waarop zo'n cursist denkt 'hé, daar heb ik wat aan'. Voordeel daarbij is dat de beveiligingsmensen de cursisten kennen."

Rommel

Hun optreden levert nu al resultaat op. De rommel, met name in het

schoolrestaurant, is volgens Van Zwieten met 90 procent verminderd. Anders dan voor het begin van Werk in Bewaking kunnen bezoekers nu de school in lopen zonder zich eerst een weg te moeten banen tussen de groepen samengeklonterde cursisten, die de ingang versperren.

Dat was de aanleiding om met het beveiligingsproject te beginnen. Van Zwieten: "Er was een enorme chaos in het restaurant, in het voorportaal en de hal van het gebouw, door de ophoping van jongeren. Dat hoort nu tot het verleden. Bovendien is het aantal ontvreemdingen in school gedaald."

Op heterdaad

"We hebben het een keer gehad dat een cursist op heterdaad is betrapt bij diefstal. Zo'n geval wordt een zaak voor de cursistenbegeleider. De toezichthouder neemt de 'verdachte' cursist eerst mee naar het hoofd interne dienst of naar mij. Daar wordt de zaak bekeken. De regel geldt dat de toezichthouder niet in discussie mag gaan met zo'n cursist, maar hem alleen vraagt mee te gaan." "En als hij dan niet wil?" "Dat komt nooit voor. Cursisten weten dat het geen zin heeft te weigeren, omdat bekend is wie ze zijn."

Dat is echter nog geen garantie voor probleemloos functioneren van de toezichthouders op Streekschool Rijnmond. Volgens Van Zwieten mogen de beveiligingsmensen niet direct optreden bij vermoeden van diefstal. De vraag 'wil je je tas leegmaken' kan in een dergelijk geval al niet worden gesteld. Er blijft de toezichthouder niets anders over dan te signaleren en het voorval door te geven aan de cursistenbegeleider. Deze hoort de problemen af te wikkelen en naar de beveiligingsdienst terug te koppelen.

Bevoegdheden

Van Zwieten: "Dat mankeerde er in het verleden ook wel eens aan. Het was natuurlijk frustrerend voor de beveiligingsdienst, die niet wist wat de afloop van de gerapporteerde zaak was. Nu worden zaken wel goed teruggekoppeld, maar er blijven nog genoeg frustraties over. De moeilijkheid is om mensen met zo'n beperkte functie gemotiveerd te houden."

De bevoegdheden van de gericht opgeleide beveiligingsdienst blijven beperkt. De toezichthouders mogen niet veel meer doen dan lokalen te sluiten als deze onbemand open staan en onbemande kantoren na 17.30 uur te sluiten. In beide gevallen worden daarvan aantekeningen gemaakt. Verder kunnen ze cursisten die voor een lokaal op een leraar wachten, doorsturen naar het restaurant, als ze er langer dan 10 minuten staan. Ook mogen de toezichthouders spoedeisende EHBO-taken uitvoeren en wanneer nodig naam en klas opvragen van een gebruiker van het gebouw. Deze is verplicht daarop te antwoorden.

De vijf toezichthouders werken in vijf diensten tussen 7.30 en 22.30 uur. Per dienst is een werkschema opgesteld

waarin begin- en eindtijden en pauzen en lunchtijden zijn aangegeven. Volgens schema wordt er toezicht gehouden op een ordelijk gebruik van het cursistenrestaurant en de centrale hal en worden er surveillances binnen en buiten het schoolgebouw gehouden. Tijdens de controleronden letten de toezichthouders op zaken die de orde en veiligheid kunnen verstoren.

(Foto Hendriksen/Valk)

Voor, na of tijdens de schoolvakanties worden de toezichthouders ook ingezet bij andere werkzaamheden. Indien hun eigen werk dit toelaat, helpen ze onder meer conciërges en banenpoolers bij hun werk.

Waardering

Van Zwieten erkent dat er 'een stukje eentonigheid' zit in het werk van de toezichthouders. Ze kunnen zich geruggesteund voelen door de (indirecte) waardering die ze voor hun werk krijgen. Dat blijkt uit een op Streekschool Rijnmond gehouden enquête over de noodzaak van beveiliging en het functioneren van de beveiligingsmensen. Vrijwel alle geënquêteerden vinden beveiliging op school noodzakelijk en de functiebenaming 'toezichthouder' toepasselijk. Tegelijk

(Foto Hendriksen/Valk)

wordt erkend dat 'docenten de belangrijkste schakel zijn om een veilig schoolklimaat te realiseren'.

Dat 'veilige schoolklimaat' kan ook aangenaam blijven met behulp van een goed naleefbaar schoolreglement. Van Zwieten daarover: "Daar zijn we mee bezig. Naast het project 'Werk in Bewaking' zijn we bezig in een sanctiecommissie om een werkbaar schoolreglement te maken en een sanctiebeleid te formuleren. In die sanctiecommissie zitten leraren, cursistenbegeleiders, medewerkers van de facilitaire dienst en de beveiligingsdienst. Alle plannen die wij maken gaan ter goedkeuring naar de Medezeggenschapsraad."

"Een goed schoolreglement en sancties maken valt niet mee. Het is moeilijk te meten op welk gedrag er sancties moeten komen en welke dat dan moeten zijn. Daar zijn we nog niet uit.

Een bijkomend probleem is dat we te maken hebben met deeltijd-cursisten, die niet meer dan één à twee dagen per week op school zijn. Dat maakt de betrokkenheid bij de school beperkter en ook de sancties die je op cursisten kunt loslaten. Het heeft bijvoorbeeld weinig zin iemand een les in te laten halen als hij maar beperkt op school is. Bovendien zit je dan met capaciteitsproblemen, want wanneer zou je zo'n cursist dat moeten laten doen. Lokalen zijn immers steeds bezet door andere groepen cursisten."

Van Zwieten heeft er vertrouwen in dat de sanctiecommissie met een oplossing komt voor de voorliggende problemen. Die biedt immers zicht op een leefbare situatie in en om de school en daar is het Streekschool Rijnmond allemaal om begonnen.

Janny Kok is journaliste, tolk Engels en vertaalster

Niet negeren, maar aanpakken!

Agressie en geweld op school. Naar een effectieve, systematische aanpak voor opvang en veiligheid.

Drs. Robert N. J. van Oosten,
dr. Carl H. D. Steinmetz en
drs. Paul van Soomerem

'De school is de kraamkamer van de misdaad.' Een ongenueanceerde uitspraak? In ieder geval een vertrekpunt voor een offensief tegen de toename van agressie en geweld op school en in de samenleving.

Steeds meer schoolleidingen, besturen, lokale en centrale overheden constateren openlijk dat de grens van het aanvaardbare is overschreden. De wil om agressie en geweld op school aan te pakken is inmiddels steeds meer aanwezig. Niet alleen omdat het bij wet verplicht is, maar vooral omdat men beseft dat ontkennen of negeren van het probleem niet langer mogelijk is.

Recent onderzoek (zie kader pag. 4) over de situatie op scholen in ons land toont aan wat we reeds lang uit het buitenland wisten: op vrijwel alle scholen bestaat een groot probleem rond agressie en geweld. Dus niet alleen op 'extreme' scholen in de binnensteden. En ook blijkt: de schoolkenmerken zijn van grote invloed, en beïnvloedbaar. Met andere woorden: de school doet ertoe, en kan er wat aan doen....

Dit besef is de eerste stap naar het terugdringen van agressie en geweld op en rond scholen. Vervolgens is een systematische aanpak gewenst. Hoe? De nadruk ligt op de eerste drie stappen uit het zgn. '5W-stappenplan' volgens de Arbowet. Een risico-inventarisatie

en -evaluatie voor het onderwijs rond geweld en agressie wordt uitvoerig behandeld.

In de Arbowet is agressie en geweld voor het onderwijs als bijzonder thema opgenomen. De school heeft naast het opleiden in engere zin, ook een pedagogische taak. De school zou leerlingen moeten begeleiden op weg naar 'leren-leren' in een 'fatsoenlijke' maatschappij. De nadruk op de pedagogische taak van het onderwijs heeft consequenties voor de manier waarop risico's rond agressie en geweld dienen te worden geïnventariseerd. Bijzondere eisen zullen moeten worden gesteld aan de instrumenten en werkwijzen die een school bij de aanpak van agressie en geweld gaat hanteren.

Onder agressie en geweld wordt volgens de Arbowet verstaan: voorvallen waarbij een werknemer psychisch en/of fysiek wordt lastig gevallen, bedreigd of aangevallen, onder omstandigheden die rechtstreeks verband houden met het verrichten van de arbeid (Arbowet art. 3, lid 4).

Het gaat hierbij om vormen van fysiek geweld, zoals: stevig vastpakken, duwen, trekken, en vormen van bruut geweld zoals schoppen, slaan, met een mes steken. Maar ook om vormen van psychisch geweld, zoals: bedreigen, intimideren, chanteren, achtervolgen, schelden, pesten, treiteren, discrimineren, beledigen, orde verstoren. Hieruit mag worden afgeleid dat de werkge-

ver zich niet alleen dient te bekommeren om 'ernstige incidenten', maar ook om frequent voorkomende vormen van 'kleine agressie en geweld'. In de praktijk wordt 'kleine agressie en geweld' vaak ten onrechte als 'normaal' beschouwd. De ervaring leert echter dat min of meer continu bloot staan aan 'kleine' incidenten, leidt tot: demotivering van personeel en leerlingen, aantasting van het geloof in het nut en de noodzaak van onderwijs, en vermindering van de collegialiteit.

(Foto Theo Audenaerd/IHH)

De aanpak van geweld en agressie steunt op drie pijlers: een preventieve, een curatieve, en een pro-actieve. Het weglaten van één van deze pijlers, zo blijkt uit ervaring, doet de hele aanpak ineensinken.

De *preventieve aanpak* onderscheidt zich in de technopreventie en de sociopreventie.

Technopreventie heeft betrekking op materiële maatregelen in de school zoals: de indeling van het gebouw, routing, compartimentering, materiaalgebruik, alarmsystemen, 'kluisjes' voor leerlingen tegen diefstal, pasjes, anti-inbraaksystemen, controle op wapenbezit door scanners, e.d.

Deze maatregelen zijn vaak nuttig, maar, als ze niet ondersteund worden door andere maatregelen, zijn ze veel-

al niet blijvend en afdoende effectief. Sterker nog, het louter en alleen treffen van technopreventieve maatregelen kan leiden tot verdere normvervaling, doordat men het verschijnsel als 'normaal' kan gaan beschouwen.

Sociopreventie is gericht op de mens. We moeten hierbij denken aan: het versterken van collegiale steun en opvang en het vergroten van het toezicht op het schoolplein, in de kantine en tijdens roostervrije uren.

De curatieve aanpak kenmerkt zich door: ik 'mag' en 'kan' over mijn problemen praten. Een effectief curatief systeem, met nadruk op collegiale opvang en nazorg, kan veel vervelende gevolgen van 'lichte', maar ook 'ernstige' incidenten voorkomen.

De pro-actieve aanpak richt zich op het versterken van de binding tussen school en leerling en ouder.

Het '5W-stappenplan'

Kern van de Arbowet is: breng de risico's in kaart, onderzoek de risico-factoren (oorzaken), bedenk maatregelen, voer de maatregelen uit en ga na of deze het gewenste effect hebben om vervolgens wederom de risico's in kaart te brengen. De onderstaande aanpak is gebaseerd op bestaande ervaringen in het onderwijs en onze ervaringen bij Sociale Diensten en de gezondheidszorg in diverse grote steden. De 5W's staan voor: **w**illen, **w**egen, **w**eten, **w**erken en **w**aken.

Stap 1: Willen

De schoolleiding geeft aan dat ze het probleem serieus neemt door middel van een formeel document: een intentieverklaring of 'mission-statement', met een globale visie op de aanpak van agressie en geweld, de oorzaken en de gevolgen ervan, met daaraan

toegevoegd de hoofdlijnen van de aanpak.

Een zeer lastige fase! Het probleem moet erkend of herkend worden en er moet bereidheid bestaan iets te ondernemen. Centraal staat hier de vraag: is agressie en geweld wel of geen probleem? Het antwoord op deze vraag is geheel afhankelijk van de impliciete opvattingen over agressie en geweld maar ook van de bereidheid van een school om tot een effectieve aanpak te komen. Tot voor kort werd door schoolleiders het thema agressie en geweld onder aan de agenda gezet. Dit werd als volgt gemotiveerd: 'Agressie en geweld komt vooral voor in achterstandswijken in grote steden, op scholen met veel allochtone leerlingen, met veel druggebruikers, of bij kinderen uit 'multi-probleem huishoudens'. Bij ons zijn er weleens incidenten, maar de gevolgen vallen mee. Agressie en geweld zijn een maatschappelijk probleem. Hier ligt een taak voor de overheid.' Zulke opvattingen over de aard, omvang en oorzaken van agressie en geweld zijn op grond van bestaande onderzoeksgegevens niet langer houdbaar. Daarnaast overheerste de mening dat zaken als schelden, pesten en treiteren gewoon bij het beroep horen. 'Als je daar niet tegen kan, kun je beter een ander beroep kiezen'. Daarover praten vond men niet verstandig: 'Het is schadelijk voor het imago van de school, en dus voor onze werkgelegenheid'.

Het uitgangspunt zou moeten zijn: 'struisvogelpolitiek is uit den boze, agressie hoort er niet gewoon bij, de school mag normoverschrijdend en excessief gedrag niet tolereren, effectief ingrijpen is noodzakelijk, zowel in de klas als daarbuiten, kleine vormen van agressie en geweld hollen de werkmo-

raal uit en dienen te worden aangepakt'. Stap 1 heeft alleen een kans van slagen als de school onderkent dat praktische, juridische en psychosociale problemen als gevolg van agressie en geweld normaal zijn en bespreekbaar zijn.

Stap 2: Weten

In deze stap worden de klachten en risico's systematisch geïnventariseerd. Vastgesteld wordt wat er in kaart wordt gebracht, hoe, en volgens welke procedure de inventarisatie plaatsvindt. En wie bij de inventarisatie worden betrokken.

Allereerst wordt bepaald wat de school onder agressie en geweld verstaat en in hoeverre die opvattingen afwijken van de definities die de Arbowet oplegt. De inventarisatie van aard en omvang mag niet uitsluitend gericht zijn op 'ernstige incidenten'. Gevoelens van onveiligheid, bijvoorbeeld, wijzen vaak op een risicovolle situatie.

Tijdens de risico-inventarisatie fase worden de ernst van de mogelijke gevolgen en de kans op 'ernstige en kleine incidenten' in een cijfer uitgedrukt. Door de kans te vermenigvuldigen met de ernst van de mogelijke gevolgen krijgen we een ruwe indicatie van wat tot prioriteit moet worden verheven. Een continu en eenvoudig registratie systeem is hierbij behulpzaam.

Bij het inventariseren van risico's wordt verder gezocht naar situaties en omstandigheden waarin potentiële 'daders' en 'slachtoffers' van agressie en geweld kunnen voorkomen. Dit zijn: leerlingen, leerkrachten, ondersteunend personeel, ouders en anderen (schoolbezoekers, buurtbewoners, e.d.).

De feiten worden boven water ge-

haald door: te zorgen voor een breed draagvlak: de leerkracht, het ondersteunend personeel, de leerlingen en de ouders. Allen zijn zelf deskundig. Laat alle participanten actief meedoen aan het inventariseren van risico's, vraag hen om concrete maatregelen ter bestrijding van agressie en geweld, vermijdt het schrijven van dikke rapporten en streef niet onmiddellijk het maximaal haalbare resultaat na.

(Foto Hendriksen/Valk)

Aan risico's liggen bepaalde risico-factoren ten grondslag. Dit zijn: sociale, bouwkundige, organisatorische en onderwijskundige kenmerken die het ontstaan van agressie en geweld bevorderen of versterken. Bij het zoeken naar risico-factoren worden de volgende zoek-principes gehanteerd:

- * de gelegenheid

Bijvoorbeeld: het ontbreken van controle op spijbelen, vrije uren zonder toezicht, vrije toegang tot: klaslokalen, werkruimtes van leerkrachten en bezittingen van school;

- * normoverschrijdend gedrag

De laatste jaren vindt normafwijkend en excessief gedrag op steeds jongere leeftijd plaats en wordt de aard van de ontsporingen steeds ernstiger. Dit

vraagt om vroegtijdige interventies bij normvervaging;

- * een te geringe (sociale) binding met de school

Dit geldt zowel voor leerlingen als leerkrachten, ondersteunend personeel en ouders.

Via het volgende zoekmodel kunnen risicofactoren worden opgespoord: de schooldoelstellingen, het schoolklimaat, de schoolorganisatie, het personeel, de leerlingen, het schoolgebouw en de omgeving.

Voor elk van de factoren geldt dat er een redenering gevonden moet worden waaruit blijkt dat de risico-factor leidt tot een verhoogde kans op agressie en geweld. Bij elk van de elementen uit het zoekmodel geven we een aantal voorbeelden.

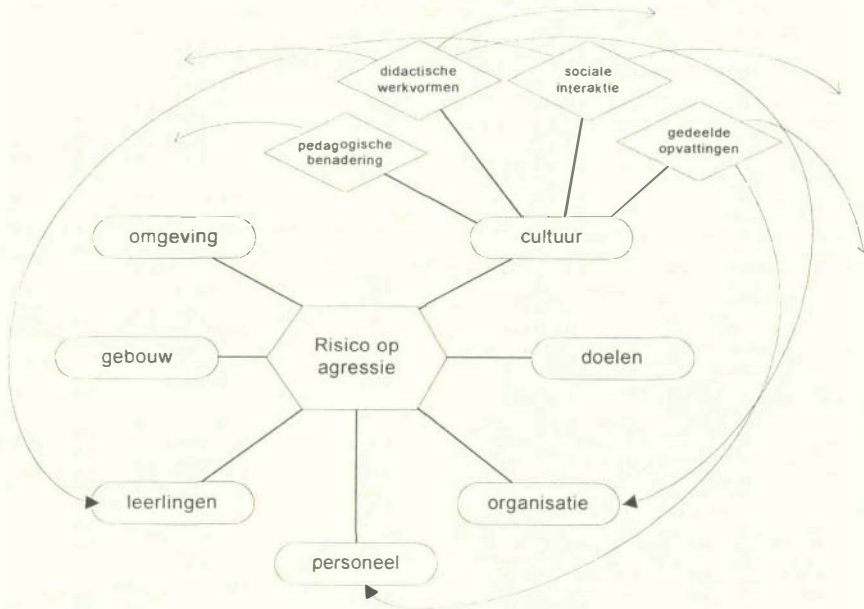
Schooldoelstellingen

De school kan zijn doelstelling in 'enge' of 'brede' zin opvatten. In enge zin richt zij zich bijv. uitsluitend op opleidingsdoelen. In brede zin op: 'eng' plus pedagogische doelstellingen. Bij de opvatting in 'enge' zin treedt een risico-factor op: de ontwikkeling en overdracht van waarden en normen en het tegengaan van normoverschrijdend gedrag vallen niet onder de opleidingsdoelen. Een bredere opvatting van de schooldoelstelling is dus wenselijk. Op vakoverstijgend niveau vormt het achterwege blijven van werken volgens een normen- en waardenbeleid een risico-factor. Hieronder vallen ook de doelstellingen rond leerlingbegeleiding, mentoraat, decanaat en de rol van leerlingen in het leerproces.

Het schoolklimaat

Risicofactoren in het schoolklimaat kunnen zijn:

- * negatieve en sterk repressieve pedagogische benaderingen in de klas;

Figuur: het stappenplan in beeld

- * didactische werkwijzen met weinig ruimte voor een inbreng en betrokkenheid van leerlingen in het leerproces;
- * niet expliciet maken hoe een positieve school- en groepsbinding tot stand kan worden gebracht.

In het algemeen gaat het bij het schoolklimaat om al dan niet gedeelde opvattingen van betrokken partijen over hoe men met elkaar omgaat, wat 'normaal' en 'acceptabel' is en welke huisregels de school voor haar leerlingen, personeel en ouders wenst te hanteren (incl. sancties voor normoverschrijdend/excessief gedrag).

De schoolorganisatie

Met de schoolorganisatie bedoelen we de manier waarop de schooldoelstellingen in de praktijk worden gebracht. Het ontbreken van een heldere visie en een helder beleid op het pedagogisch-didactisch klimaat geldt als

risicofactor. Dit klimaat wordt bepaald door:

- * de wijze waarop leerlingen worden begeleid;
- * de aanpak van ordeproblemen van leerkrachten;
- * een systeem van sancties en beloningen;
- * de wijze waarop toezicht is georganiseerd, binnen en buiten de school;
- * de wijze waarop incidenten worden gemeld en geregistreerd;
- * de aanpak van opvang en ondersteuning van getroffenen van geweld en agressie;
- * procedures rond bemiddeling tussen daders en slachtoffers;
- * afspraken met politie en hulpverleningsinstanties;
- * een beleid rond 'buitenschoolse activiteiten' voor leerlingen en personeel;
- * een communicatiebeleid (ook naar ouders);

- * een scholings- en trainingsbeleid voor de leiding en het personeel.

Het personeel

Risicofactoren op dit gebied zijn:

- * het ontbreken van een duidelijke binding van de leerkracht met de school;
- * een onvoldoende pedagogisch-didactische basishouding van leerkrachten, leiding en ondersteunend personeel;
- * onvoldoende kennis van oorzaken en preventiemogelijkheden van normoverschrijdend/excessief gedrag;
- * het onvoldoende bieden van collegiale steun en systematische opvang.

Leerlingen

Risicofactoren bij leerlingen zijn:

- * het ontbreken van een duidelijke schoolbinding;
- * het ontbreken van kwalificaties om adequaat om te gaan met agressie en geweld.

Daarnaast gelden specifieke risicogroepen onder de leerlingenpopulatie als een belangrijke risicofactor: randgroepjongeren, (hard)druggebruikers, leerlingen met een agressieve voorgeschiedenis, en potentiële uitvallers met weinig perspectief en een lage motivatie.

Schoolgebouw

Naast risico-factoren rond agressie en geweld, is het belangrijk ook de brand-, ongevallen- en inbraak/diefstal-risicofactoren bij risicoinventarisatie te betrekken. Dit in verband met het veiligheidsaspect, dat in de risico-analyse wordt meegenomen. Dit is het terrein van de bouwkundige preventie, waarin de brand- en ongevallenpreventie samen met criminaliteitspreventie wordt aangepakt. Bouwkundige factoren kunnen ook

het gevoel van veiligheid beïnvloeden, door: het ontbreken van goede verlichting binnen en buiten de school, onveilige plekken, onvoldoende mogelijkheden voor toezicht en sociale controle, het ontbreken van alarmerings/veiligheidssystemen. Daarnaast kan een gebrekkige kwaliteit en inrichting van lokalen en slecht onderhoud het normbesef beïnvloeden.

De omgeving

Ook de locatie van de school kan tot extra risico's leiden, waarvoor specifieke maatregelen gewenst zijn. Scholen vlak bij het centrum of met nabijgelegen andere scholen lopen meer risico's op confrontaties tussen leerlingen van verschillende scholen, of op overlast van leerlingen door winkeldiefstal of geweld, of op ongewenst bezoek van 'buitenstaanders'.

Stap 3: Wegen

De geïnventariseerde risico's worden nu geanalyseerd. Welke risico's en risicofactoren staan met elkaar in verband en welke maatregelen zijn er mogelijk? Interessant daarbij kan zijn het combineren van relevante risicofactoren uit verschillende categorieën. Bijvoorbeeld de combinatie personeel en leerlingen kan het ontbreken van de juiste interacties tussen leerkrachten en leerlingen opleveren.

Vervolgens wordt een haalbaar en realistisch plan van aanpak opgesteld.

Essentieel is hierbij het stellen van **prioriteiten**. Criteria hiervoor zijn:

- * de kans op het optreden van de risico's;
- * de ernst van gevolgen van het optreden van de risico's;
- * het draagvlak voor een aanpak;
- * de verwachte gunstige effecten op korte of lange termijn;
- * de 'kosten' in relatie tot de 'opbrengsten'.

Stap 4: Werken:

De uitvoering van het plan houdt in:

- * voorlichting;
- * opleiding en trainingen voor leidinggevenden, leerkrachten en ondersteunend personeel;
- * het gebruiken van kerndraaiboeken voor de opvang en hulpverlening aan slachtoffers van ernstige misdrijven;
- * het maken van een taakverdeling rond versterking van toezicht;
- * het realiseren van verbouwingen of aanpassingen van werkplekken, het treffen van technische voorzieningen;
- * het instellen van sancties;
- * het opzetten van een registratie systeem van incidenten, gevolgen en geboden opvang;
- * en het zorgen voor afstemming met de lokale omgeving en lokale instanties.

Belangrijke vraag daarbij is: wanneer is er een voortgangscontrole en welke procedures worden hierbij gehanteerd?

Stap 5: Waken:

Tijdens de rit wordt nagegaan of de genomen maatregelen uitvoerbaar zijn en of zij het gewenste effect opleveren.

- * Werden de maatregelen juist uitgevoerd?
- * Wat waren de werkelijke kosten in tijd en geld?
- * Waren er eventuele ongewenste bijeffecten?

Mede op basis van de incidentenregistratie kan de beleidscyclus vervolgens opnieuw worden doorlopen. ●

Twee tips tot slot

* Vermijd de technocratische expert-methode: voor de hand liggend lijkt een aanpak, waarbij een klein groepje 'experts' met behulp van een checklist een risico-inventarisatie verzorgt, en snel haalbare oplossingen vaststelt. Dit leidt echter uitsluitend tot, veelal goed uitziende dikke rapporten, voorzien van richtlijnen voor de uitvoering. Er is echter geen draagvlak: de ogenschijnlijk effectieve kostenbesparende aanpak leidt tot geen enkel resultaat. Een 'opener', procesgerichtere benadering, waarbij alle betrokken geledingen hun deskundigheid kunnen inbrengen, verdient sterk de voorkeur.

* Start niet met een preventiebeleid, maar met de opvangkant. Opvang via teamgericht werkoverleg is een basis voor draagvlakvergroting, en motiveert bij het preventie en pro-actieve beleid. Een stevig traject rond agressie en geweld kan scholen een uitstekend didactisch middel verschaffen om te komen tot een algehele kwaliteitsslag en een versterking van de collegialiteit. De belangrijkste basis voor de grote onderwijskundige en organisatorische vernieuwingen van het komend decennium.

De auteurs zijn respectievelijk partner en directeur/partner bij Steinmetz Advies en opleiding en directeur bij Van Dijk, Van Soomeren en Partners. Voor meer informatie over producten en instrumenten: tel: 020-6240661 of 020-6257537.

Halt: meer dan straf alleen

De laatste jaren wordt meer aandacht besteed aan geweld in en om scholen. Haltbureaus kunnen een zinvolle rol spelen bij projecten, die tot doel hebben de veiligheid in en rond de school te verhogen.

Nico Joosse

Wat is Halt? Haltbureaus (Halt staat voor: Het ALTERNatief) houden zich bezig met de bestrijding van jeugdcriminaliteit. Jongeren van 12 tot 18 jaar die door de politie zijn aangehouden voor het plegen van vandalisme of (winkel-)diefstal worden direct doorverwezen naar een Haltbureau. Daar wordt hen (maximaal tweemaal) de mogelijkheid geboden de zaak weer in orde te maken door een tegenprestatie voor de benadeelde te leveren (werken) en de eventuele schade te vergoeden. Op deze manier worden jongeren geconfronteerd met de gevolgen van hun eigen gedrag en daarvoor verantwoordelijk gesteld. Als alles goed verloopt, blijft registratie bij justitie achterwege. In 1994 zijn meer dan 14.000 jongeren door de Haltbureaus afgehandeld. Naast deze Haltafdoeningen ondernemen de Haltbureaus allerlei preventieve activiteiten. Haltbureaus zijn gemeentelijke projecten, waarin wordt samengewerkt met de politie en het openbaar ministerie. Zij worden gefinancierd door gemeenten en rijksoverheid. Er zijn 66 Haltbureaus in Nederland, die vrijwel het hele land bestrijken. Per 1 september 1995 heeft de Haltafdoening een wettelijke basis gekregen.

Informatiebron

In de loop der jaren hebben Haltbureaus een grote deskundigheid opgebouwd over wat jongeren ertoe be-

weegt om de wet te overtreden, en welke factoren daarbij een rol spelen. Deze deskundigheid komt voort uit directe contacten die Halt-medewerkers hebben met jongeren, die door de politie naar het Haltbureau zijn verwezen omdat ze een strafbaar feit hebben gepleegd. Bij allerlei projecten, overleggen en concrete activiteiten die preventie van jeugdcriminaliteit tot doel hebben, kan het Haltbureau deze specifieke deskundigheid inbrengen.

Voorbeeld: Halt Gooi en Vechtstreek is onder meer vaste deelnemer van het Netwerk Preventie Voortijdig Schoolverlaten in deze regio.

Netwerken

Halt staat doorgaans middenin het preventie-veld. Er zijn niet alleen contacten met jongeren, politie, gemeentebesturen en het openbaar ministerie, maar ook met ouders, benadeelden, scholen, jeugdhulpverleningsinstellingen, sociaal cultureel werk, gemeentelijke diensten, reclassering, raad voor de kinderbescherming etc. Niet zelden is het Haltbureau de spin in het lokale preventie-web.

Voorbeeld: Halt Eindhoven was de trekker van het project 'Praatplek Heesterakkers' ter bestrijding van overlast, omdat zij contacten onderhield met alle betrokkenen.

Onderhandelen

Halt-medewerkers zijn door de aard

van hun beroep erg praktisch en doelgericht ingesteld. Deze eigenschap komt goed van pas om heldere, op de praktijk gebaseerde beleidsadviezen in te brengen. Door jarenlange ervaring in het treffen van schaderegelingen die voor alle partijen bevredigend moeten zijn, hebben Halt-medewerkers een grote vaardigheid ontwikkeld in het onderhandelen en bemiddelen.

Voorbeeld: Halt Breda heeft op verzoek van de gemeente Etten-Leur een plan van aanpak geschreven waarin concrete maatregelen worden aangedragen om vandalisme en agressief gedrag rondom een scholencomplex tegen te gaan.

Voorlichting

Educatieve voorlichting is een specifieke vorm van preventie. Met deze activiteit hebben de Haltbureaus in de afgelopen jaren veel ervaring en deskundigheid opgedaan. Zowel bij de opzet als bij de ontwikkeling van voorlichtingsprogramma's kan Halt een waardevolle partner zijn. Deze rol kan variëren van puur ondersteunend tot (mede-)uitvoerend. Gedacht kan worden aan:

- * Het ontwikkelen en verspreiden van voorlichtings- en lespakketten voor het voortgezet onderwijs.
- * Het aanbieden van gevarieerde, op de behoefte afgestemde programma's, activiteiten en lesmaterialen voor het basis- en voortgezet onderwijs.
- * Ondersteuning bij het organisatorisch en inhoudelijk vormgeven van voorlichtingsprojecten op scholen. Maar ook bij het opzetten, adviseren en begeleiden van dergelijke projecten.
- * 'Voorlichting' via gastlessen op scholen. Deze vormen vaak een onderdeel van een meer omvattend

programma. De gastles wordt op maat aangeboden en kan variëren van een uurtje 'praten met de klas' over Halt en vandalisme, tot een volledig verzorgd ochtend- of middagprogramma waarbij verschillende didactische werkvormen worden aangewend.

Repressie

Het sluitstuk van een doordacht preventiebeleid moet bestaan uit een pakket repressieve maatregelen, dat wordt ingezet tegen die jongeren die, de preventieve activiteiten ten spijt, toch over de schreef zijn gegaan. Repressieve maatregelen dienen als stok achter de deur, en zijn in die zin aanvullend op het preventieve beleid. Ook hierin kan Halt een bijdrage leveren.

Voorbeeld: bij wijze van proef is in Amsterdam onlangs het convenant 'Veilig in School Amsterdam-West' gestart. Halt levert een bijdrage door jongeren, die ondanks alle preventieve maatregelen, toch agressief gedrag op school vertonen, onmiddellijk op de betreffende school aan het werk te zetten.

Tot slot

De commissie-Van Montfrans heeft in haar rapport 'Met de neus op de feiten' de aanbeveling gedaan dat alle scholen voor basis- en voortgezet onderwijs in hun jaarplannen aangeven welke activiteiten zij op het gebied van jeugdcriminaliteitspreventie ondernemen. Zowel bij het ontwikkelen van projecten als bij de uitvoering ervan kan het plaatselijke of regionale Haltbureau u van dienst zijn.

Voor meer informatie: Halt Nederland, tel: 071 - 5131993.

De auteur is consultant bij Halt Nederland.

Collega's doen vaak of hun neus bloedt

Bij het meldpunt 'Geweld in het Onderwijs' kunnen docenten ondermeer terecht voor hulp en advies. Dit initiatief van de onderwijsbonden ABOP en NGL bestaat sinds ruim een half jaar. Op grond van vele ervaringen van mensen die zelf voor de klas staan en te maken hebben met geweld en agressie, geeft Inge Drewes, beleidsadviseur bij de ABOP, hier de visie van de vakbond op het thema agressie en geweld, voorzien van een aantal nuttige tips.

Inge Drewes

Mishandeling, beroving, wapenmisbruik: wie de kranten leest zou bijna denken dat elke school in Nederland een Wildwestcultuur heeft. Zo extreem is de werkelijkheid gelukkig niet: veel scholen functioneren nog steeds zonder noemenswaardige incidenten. Maar het idee dringt steeds meer door dat scholen, net als andere maatschappelijke instituties, te maken hebben met geweld. Op veel scholen zijn, of worden, afspraken gemaakt over hoe te handelen bij geweldsuitbarstingen. Heel belangrijk allemaal, want veiligheid en geborgenheid zijn absolute voorwaarden voor goed onderwijs. Scholen zullen zelf moeten onderzoeken welke mogelijkheden ze hebben en wat het beste bij hun situatie past. Hieronder een kleine greep uit de mogelijkheden.

Maatregelen in de school

Leerkrachten die problemen hebben met agressieve leerlingen of agressieve ouders, merken vaak dat dat wordt gezien als hun persoonlijke probleem. Collega's doen vaak of hun neus bloedt. Schoolleiders verdoezen het, of zetten de betreffende docent onder druk om het niet verder te vertellen. Een docent hierover: "Mijn directeur stuurt me liever twee weken naar de Bahama's om bij te komen dan

het één keer op de agenda van de teamvergaderingen te zetten". Leerlingen krijgen hierdoor in feite de boodschap mee dat geweld best te tolereren is.

TIP:

Het benoemen van een vertrouwenspersoon kan bijdragen aan de noodzakelijke openheid. Leraren/leerlingen en/of ouders durven daar wellicht wel hun problemen aan de orde te stellen. De medezeggenschapsraad kan het initiatief nemen.

Vaak ligt niet of nauwelijks vast wat wel en wat niet kan en mag in de school. Hierdoor blijft agressief gedrag en hoe je daar mee om moet gaan een individuele zaak. Gedragsregels voor leerlingen en personeel ten aanzien van agressie zijn noodzakelijk om één lijn te trekken voor iedereen. De schoolleiding moet, in samenspraak met het team, zulke regels opstellen en schriftelijk vastleggen.

Het is belangrijk dat leerlingen zich thuis voelen op school. Scholen waar leerlingen zich 'gekend' voelen en niet anoniem rondlopen, zijn veiliger dan scholen waar dat niet het geval is. Conciërges en ander onderwijsondersteunend personeel kunnen hier zeker een

TIP:

Leg bijvoorbeeld in de schoolgids of het leerlingenstatuut schriftelijk vast, welke regels op school gelden. Stel alleen regels vast die redelijk, rechtvaardig en controleerbaar zijn. Maak een draaiboek voor noodgevallen, waarin staat wie wat doet.

rol bij spelen. Ook de organisatie van het onderwijs kan bijdragen tot meer veiligheid; bijvoorbeeld door het beperken van tussenuren, toezicht houden tijdens de pauzes en het schoonhouden van de school.

Maatregelen buiten de school

Er zijn natuurlijk grenzen aan wat een school kan doen. Als die grenzen bereikt zijn, moet de hulp van andere instanties worden ingeroepen. Bijvoorbeeld het buurt- en jongerenwerk, het maatschappelijk werk, of de schoolarts. Ook met de wijkagent, of een ander aanspreekpunt bij de politie moeten contacten gelegd worden.

Scholen kunnen veel leren van andere instanties. Instellingen waar veel mensen van buiten over de vloer komen, zoals de Sociale Dienst of de Dienst Herhuisvesting, hebben al jaren ervaring met geweldpreventie of het intoom houden van agressieve cliënten. Scholen zouden bijvoorbeeld met behulp van een veiligheidsfunctionaris van een van de genoemde instellingen

TIP:

Snel ingrijpen is belangrijk. Vaste contactpersonen bij hulpverlenende instanties als het RIAGG, de politie en het buurtwerk zijn daarvoor noodzakelijk. Bepaal het eigen schoolbeleid mede op basis van de ervaringen van deze instanties.

hun school kunnen doorlopen op de vraag hoe veilig het gebouw op dat moment is en hoe dat eventueel verbeterd kan worden.

Vaak worden voorzieningen zoals metaaldetectoren als dé oplossing voor het probleem van agressie in school gezien. Helaas is dat niet zo. Alleen in heel ernstige gevallen, als er bijvoorbeeld al veel vaker sprake is geweest van ernstige geweldsdelicten, kunnen pasjes, detectoren en zaken als intercoms een dienst bewijzen en het gevoel van veiligheid van docenten en leerlingen vergroten. In de meeste gevallen zullen deze zaken eerder geweld en pesterijen uitlokken dan bestrijden.

TIP:

Geweld is niet uit te bannen met technische middelen. Leerlingen worden vooral uitgedaagd om de techniek te passeren. Is er structureel iets mis met de veiligheid op uw school, kaart dat dan aan via de medezeggenschapsraad of het decentraal georganiseerd overleg. Meld gevallen van geweld bij het bestuur en zonodig bij de politie, maar ook bij het Meldpunt Geweld in het onderwijs, telefoon: 020 -5206833.

De vakbonden ABOP en VGL verlenen juridische hulp en bijstand bij strafzaken. Tevens geven zij de brochure: "Over geweld gesproken", uit. Deze brochure is gratis te bestellen voor leden van de ABOP, tel: 020-5206833.

Inge Drewes is beleidsadviseur Onderwijs bij de ABOP.

Een schoolgebonden veiligheidsbeleid in 19 stappen

Signalen van politie en scholen waren aanleiding voor de gemeente Amsterdam om te bezien op welke manier de onveiligheid binnen scholen bestreden zou kunnen worden.

Een aantal ernstige incidenten in 1994 drukte het onderwijs nog eens extra met de neus op de feiten, evenals de publiciteit daaromheen. Nog in datzelfde jaar ontwikkelde het projectbureau van de gemeentelijke dienst SEC, een stappenplan voor scholen op grond van een systematiek die in de Verenigde Staten is ontwikkeld. Dit stappenplan geldt als een bruikbare handleiding voor scholen voor het opzetten van een actieplan.

W.J. van den Berg

Iedere afzonderlijke school kan aan dit stappenplan een specifieke uitwerking geven door het ontwikkelen van een netwerk rondom de scholen. Met politie, jeugdhulpverlening en andere scholen kunnen afspraken gemaakt worden over de taakverdeling. De centrale boodschap luidt: Scholen moeten veilig zijn! Iedereen die met school te maken heeft is daarvoor verantwoordelijk. Schoolleiding en leerkrachten vervullen hierbij een voorbeeldfunctie en beschikken over de instrumenten om de school veilig te maken en te houden. Voor een goed resultaat moet deze boodschap in de communicatie stellig gepresenteerd worden. Er mag geen discussie over ontstaan. Het is aan de lokale overheid om scholen in staat te stellen om hun instrumenten te ontwikkelen of beschikbaar te maken.

Stap 1: Probleemerkenning

De eerste stap bij het ontwikkelen van een veiligheidsbeleid is de erkenning dat er een veiligheidsprobleem is of dat dit in de toekomst zou kunnen ontstaan. Ga er nooit van uit dat uw

school een uitzondering is.

Voorwaarden:

- * Gelegenheid bieden tot, zo nodig anonieme, melding.
- * Vertrouwenspersoon aanwijzen binnen de schoolorganisatie.
- * Ouders en leerlingen hierover informeren (geen discussie voeren).

Stap 2: Onderzoek de situatie

Vraag leerlingen, personeel en ouders hoe zij de veiligheid op school ervaren. Onderzoek is nodig om bestaande problemen met geweld te kunnen identificeren en nieuwe problemen tijdig te herkennen.

Voorwaarden:

- * Ontwikkelen methodiek.
- * Ontwerpen standaard vragenlijst.
- * Beschikbaar stellen verwerkings/interpretatiecapaciteit.

Stap 3: Ontwikkel een veiligheidsplan voor uw school

Maak dit plan tot onderdeel van het ARBO-zorgsysteem. Zorg ervoor dat iedereen bij de ontwikkeling van uw veiligheidsplan betrokken is. Betrek zowel leerlingen als leerkrachten in discussiegroepen over veiligheid en bij

Het convenant Veilig in school

Een aantal Amsterdamse stadsdelen, scholen en politiedistricten ondertekenden op 31 mei 1995 het convenant 'Veilig in school'. Hierin staan een aantal strikte afspraken om in samenwerking met elkaar te werken aan het voorkomen en bestrijden van overlast, vandalisme en crimineel gedrag op scholen en het creëren van een veilig schoolklimaat. Met ingang van het schooljaar 1995/1996 is het convenant in werking gereden. Prioriteit nummer één is dit jaar het terugdringen van het wapenbezit van leerlingen. De belangrijkste binnenschoolse afspraken zijn: de aanstelling van één of meer vertrouwenspersonen; een verbod op het plegen van vandalisme, seksuele intimidatie, discriminatie, bedreiging en crimineel gedrag; aangifte in alle gevallen bij het plegen van een misdrijf; contact met de politie ook bij het vermoeden van of bij het voorkomen van crimineel gedrag; het recht van scholen om kluisjes te openen. De medewerking van scholen aan de uitvoering van opgelegde alternatieve straffen door het bureau Halt (zie ook pag 17). Politie en Openbaar ministerie geven prioriteit aan een snelle interventie en afhandeling van meldingen. De stadsdelen houden toezicht op de naleving van de gemaakte afspraken en bieden facilitaire ondersteuning bij de uitvoering.

het ontwikkelen van actieplannen. Moedig leerlingen en ouders aan om (potentiële) problemen te melden. Voorwaarde: Ontwikkelen draaiboek.

Stap 4: Maak gebruik van de mogelijkheden die de politie u kan bieden

De politie kan bijvoorbeeld een veiligheidstraining aanbieden en voor extra bescherming zorgen bij speciale gelegenheden. Het is belangrijk om met de politie afspraken te maken over wie uw contactpersoon is en dat contact ook te onderhouden. Ook als er zich op school geen incidenten voordoen. Buiten de deur kunnen er wel degelijk problemen zijn met uw leerlingen die effecten binnen de school kunnen hebben.

Voorwaarden:

- * Per wijkteam contactpersonen aanwijzen en deze contact laten leggen met scholen.
- * Checklist ontwerpen en beschikbaar stellen.

Stap 5: Werk samen met bewoners(groepen)

Houdt contact met bewoners in de buurt van uw school en ouders bij het ontwikkelen van anti-geweldsprogramma's. Wissel informatie uit over potentiële problemen in de school.

Voorwaarden:

- * Inventarisatie van belangrijkste bewonersorganisaties in de buurt en organisaties van winkeliers.
- * Beleggen van een themabijeenkomst t.b.v. buurtbewoners c.q. winkeliers.

Stap 6: Train leerlingen in sociale vaardigheden

Help leerlingen agressie te vermijden door het ontwikkelen van sociale vaardigheden in: de omgang met anderen, het beheersen van woede, geweldloze conflictoplossing en het omgaan met druk en intimidatie om mee te doen aan criminele activiteiten.

Voorwaarde: Deskundigheid beschikbaar stellen c.q. ontwikkelen.

Stap 7: Organiseer trainingen en diensten op het terrein van conflictbeheersing en -oplossing

(Foto Bart Versteeg)

Train leerkrachten om geweld en intimidatie te herkennen. Train oudere leerlingen om te bemiddelen in onderlinge conflicten. Zorg er voor dat ook andere leerlingen een beroep op deze 'conflictmanagers' kunnen doen.

Voorwaarden:

- * Deskundigheid beschikbaar stellen.
- * Ontwikkelen draaiboek.

Stap 8: Kijk wat andere hulpverleningsinstellingen kunnen bijdragen aan de oplossing van conflicten thuis en maak daar afspraken over

Voorwaarde: Inventarisatie relevante hulpverleningsinstellingen; eventueel bemiddeling.

Stap 9: Stel harde doelen

Benadruk ieders verantwoordelijkheid om zichzelf en anderen te beschermen tegen geweld.

Voorwaarde: Communicatieplan ontwikkelen.

Stap 10: Hou de toegangen tot de school consequent in de gaten, breng het aantal toegangen zo nodig terug, laat bezoekers op één plaats binnenkomen, sluit ongebruikte deuren af

Voorwaarden:

- * Maak heldere afspraken over de condities waaronder derden de school mogen binnenkomen.
- * Bouwtechnische veiligheidscheck; eventueel aanpassingen verrichten.

Stap 11: Neem maatregelen om te voorkomen dat wapens de school binnenkomen

Voorwaarden:

- * Voer periodieke controles uit op plaatsen waar wapens verborgen kunnen worden.

- * Maak sluitende afspraken over binnen- en buitenschoolse sancties in overleg met politie en O.M.

Stap 12: Houd de school veilig voor mensen die daar na de schooltijd moeten zijn. Laat leerlingen, leerkrachten en ondersteunend personeel niet alleen werken in ruimtes waar anderen geen zicht op hebben

Voorwaarde: Toezicht binnen school.

Stap 13: Ontwikkel en handhaaf een sluitend systeem van regels

Schoolregels moeten actief bekend gemaakt worden en gehandhaafd door leerkrachten, ouders en leerlingen. Handhaving moet consistent en zakelijk zijn. Toe te passen sancties moeten consequent zijn en in relatie staan tot de aard van de overtreding. Bespreek het waarom van de afspraken met leerlingen en ouders en leg deze bij voorkeur vast in een individueel te ondertekenen overeenkomst. Vergeet niet om in het contract ook de plichten van de school op te nemen.

Voorwaarde: Modelcontract ontwikkelen en beschikbaar stellen.

Stap 14: Geef criminele groepsvorming geen kans

Biedt alternatieven voor ongewenste groepsvorming door het ontwikkelen van een sterk gemeenschapsgevoel binnen de school. Zorg ervoor dat er voor leerkrachten en leerlingen vertrouwenspersonen zijn waartoe zij zich in crisissituaties kunnen wenden. Werk actief aan de voorbereiding op verdere studie en/of arbeidsmarkt. Voorwaarden: Profileringschool; aandacht voor pedagogisch klimaat.

Stap 15: Train ouders en leerkrachten in het herkennen van criminele groepsvorming

Voorwaarde: Deskundigheid beschikbaar stellen.

Stap 16: Maak de school een neutrale plaats

Sta het gebruik van aan geweld gerelateerde symbolen, gebaren, kleding en of haardracht niet toe.

Stap 17: Haal graffiti zo snel mogelijk weg

Voorwaarden:

- * Afsluiten contract met schoonmaakbedrijf voor alle scholen of, indien ouders bekend, 'lik op stuk', dus zelf schoonmaken.
- * Voorkom dat onbekenden de school binnenkomen.

Stap 18: Wissel informatie uit met de politie over mogelijke criminele groepen in uw buurt zodat u daarmee rekening kunt houden.

Stap 19: Besteed extra aandacht aan leerlingen die betrokken zijn (geweest) bij criminele activiteiten

Biedt leerlingen die betrokken zijn (geweest) bij criminele activiteiten de mogelijkheid om te leren hun gedrag te veranderen. Wees alert op mogelijke traumatische effecten bij leerlingen en leerkrachten die slachtoffer zijn geworden van een misdrijf.

Voorwaarde: Samenwerking entameren met reclassering en jeugdhulpverleningsinstellingen.

W. J. van den Berg is senior-projectmedewerker bij de Dienst Sport-educatie en Cultuur van de gemeente Amsterdam

Aansprakelijkheid bij daden van agressie en geweld

Onder agressie en geweld verstaat de Arbowet (artikel 3, lid 2b): voorvallen waarbij een werknemer psychisch of fysiek wordt lastig gevallen, bedreigd of aangevallen, onder omstandigheden die rechtstreeks verband houden met het verrichten van arbeid. Dit artikel gaat in op de juridische positie van diegenen die betrokken zijn bij (de gevolgen van) daden van agressie en geweld.

mr.T. de Klerk

Aansprakelijkheid komt al snel aan de orde, wanneer wordt ingegaan op de juridische positie van diegenen die bij daden van agressie en geweld zijn betrokken. Op de werkgever rust weliswaar de wettelijke verplichting om maatregelen te treffen die zijn gericht op het voorkomen van agressie en geweld. Toch is het niet uit te sluiten dat er zich voorvallen voordoen, waarbij een werknemer schade wordt toegebracht door toedoen van een andere persoon of partij. Die schade kan zowel betrekking hebben op de werknemer zelf, als op diens eigendommen. In gevallen van fysieke schade spreken we over letselschade. Bij psychisch leed (ontsiering, ergernis, verdriet) als gevolg van toegebrachte schade, spreken we over ideële of immateriële schade. Bij schade aan goederen, door het slachtoffer te maken kosten en anderszins geleden verliezen, spreken we van vermogensschade. Bij overlijden spreken we van overlijdensschade. Uiteraard is het mogelijk dat een voorval leidt tot meer 'soorten' schades. Bij aansprakelijkheidskwesties kan zowel het civiele recht (Burgerlijk Wetboek BW) als het strafrecht (Wet op de Economische Delicten WED en het Wetboek van strafrecht) van toepas-

sing zijn. Bij het strafrecht gaat het om de afweging of de gepleegde daad dermate serieus is, dat 'de maatschappij' corrigerend moet optreden met als doelstellingen repressie en preventie. Bij het burgerlijk recht staat veeleer de vraag centraal op welke wijze de door het slachtoffer geleden schade kan worden verhaald.

(Foto Gé Dubbelman/IHH)

(Foto Michiel Wijnbergh/IHH)

Strafrecht

Overtreding van (een groot aantal) verplichtingen uit de Arbowet wordt, ingevolge artikel 57, gekwalificeerd als een economisch delict in de zin van de WED. De arbeidsinspectie is op grond van de Arbowet belast met het opsporen van overtredingen. De desbetreffende strafvervolgning is voorbehouden aan de Officier van Justitie. In het Arbeidsomstandighedenbesluit Onderwijs heeft de wetgever bepaald, dat de in het kader van de Arbowet geldende verplichtingen niet van toepassing zijn op leerlingen en studenten. Dit impliceert evenwel allerminst dat de leerlingen en studenten aan geen enkele verplichting in het kader van het Arbobeleid kunnen worden onderworpen. In de onderwijsovereenkomst, maar ook in het leerlingreglement kunnen de diverse verplichtingen voor hen worden gedefinieerd. Dit geldt tevens voor de daarop te stel-

len sancties, die kunnen variëren van een berisping tot verwijdering van de onderwijsinstelling.

Het vorenstaande sluit evenmin uit dat leerlingen en studenten niet strafrechtelijk aansprakelijk zijn voor daden van agressie en geweld. Naast de WED is immers het Wetboek van Strafrecht van toepassing. Een (meerderjarige) leerling of student die een docent ernstig lichamelijk letsel toebrengt, pleegt een misdrijf en zal op grond daarvan strafrechtelijk kunnen worden vervolgd. Daar waar het bevoegd gezag van de onderwijsinstelling, waar het voorval zich heeft afgespeeld, ingebreke is gebleven in zijn zorgplicht de werknemer te beschermen, is deze eveneens aansprakelijk op grond van de WED. De desbetreffende overtreding kan worden bestraft met (een combinatie van) hechtenis en een geldboete. Doorgaans zal

Een onrechtmatige daad

Volgens de artikelen 6:169 e.v. BW, is een onrechtmatige daad: een inbreuk op een recht en een doen of nalaten in strijd met een wettelijke plicht of hetgeen volgens ongeschreven recht in het maatschappelijk verkeer betaamt, een en ander behoudens de aanwezigheid van een rechtvaardigingsgrond.

Voor de onderwijssituatie is van belang, dat voor jonge kinderen sprake is van risicoaansprakelijkheid van de ouders/voogden. Hiervan is sprake wanneer het kind jonger is dan 14 jaar. Voor kinderen tussen 14 en 16 jaar is de ouder/voogd aansprakelijk tenzij hem niet kan worden verweten dat hij de gedraging van het kind niet heeft belet.

Op de werkgever rust een risico-aansprakelijkheid voor de werknemer. In dat verband kan het bevoegd gezag aansprakelijk worden gesteld voor schade door toedoen van een ondergeschikte (artikel 6:170 BW). Voorwaarde is evenwel dat er een verband bestaat tussen de onrechtmatige daad van de werknemer en de hem opgedragen taak.

terzake het bevoegd gezag worden aangesproken. Bij een openbare school betreft dit het College van Burgemeester en Wethouders en bij een bijzondere school het bestuur van de rechtspersoon die de school in stand houdt. Indien het bevoegd gezag de invulling van de betreffende zorgplicht heeft gedelegeerd aan de (centrale) directie van de onderwijsinstelling is het eveneens denkbaar dat deze wordt vervolgd.

Burgerlijk recht

Bij het burgerlijk recht gaat het om het reguleren van de bestaande relaties

tussen burgers onderling. Indien na een voorval van agressie en geweld sprake is van een slachtoffer die schade heeft geleden, kan deze de dader resp. diens wettelijk vertegenwoordiger op basis van het geldende burgerlijk recht (BW) aanspreken om de schade te voldoen. Voor een werknemer van een onderwijsinstituut, die een arbeidsovereenkomst naar burgerlijk recht heeft, staan ingeval van schade twee wegen open. Er kan een beroep worden gedaan op artikel 1638x BW. (Hoewel de toepasselijkheid van dit artikel bij schade als gevolg van daden van agressie en geweld minder voor de hand ligt.) Daarnaast kan het slachtoffer een beroep doen op de artikelen die toezien op schade als gevolg van een onrechtmatige daad (zie kader). Een werknemer die in een andersoortige contractuele relatie tot zijn werkgever staat (bijv. een ambtenaar) en anderen, kunnen ingeval van schade als gevolg van een daad van agressie en geweld, uitsluitend een beroep doen op artikel 6:162 BW e.v.

Degene die schadevergoeding in verband met een onrechtmatige daad claimt, heeft een aantal bewijsopdrachten.

Er moet sprake zijn van:

- * schade;
- * een oorzakelijk verband tussen de onrechtmatige daad en de schade;
- * aantoonbare schuld bij degene die de daad heeft gepleegd;
- * onrechtmatig handelen.

mr. Ton de Klerk is senior adviseur bij ICS Adviseurs te Gouda

Seminar Aansprakelijkheid in de school

Op **8 december 1995** organiseert **Samsom BedrijfsInformatie** vanaf 13.00 uur een seminar rond het thema **'Aansprakelijkheid in de school'**. Dit seminar vindt plaats in de **Jaarbeurs in Utrecht**, en is onderdeel van de Vakbeurs voor Veiligheid, Gezondheid en Ergonomie op het Werk, **Arbo '95**.

De school wordt steeds meer een bedrijf. Er is meer keuzevrijheid om de (beperkte) middelen te besteden. Een element dat bij deze afweging zeker niet vergeten mag worden is de aansprakelijkheid voor de school: voor leerlingen en docenten.

Spreekers op deze middag zijn:

J. Abrahamse, Bestuur en Managements Consultants, Leusden (**voorzitter**)

Mr. M.A.B. Sassen, advocatenkantoor Petten & Diecken, Den Haag, over: **'Aansprakelijkheid: wettelijk kader**

en jurisprudentie'

R. Melchers, bedrijfsarts Medix, Houten, over: **'Preventie: arbeidsongeschiktheid, vervanging zieke collega's'**

D.L. Wolf, lid centrale directie Roland Holst College, Hilversum over: **'Van beleid naar praktijk: organisatie van interne verantwoordelijkheid wegens externe aansprakelijkheid'**

S.J.A. Verbeek, arts I-SZW, Rotterdam over: **'Handhaving: waar let de Arbeidsinspectie op?'**

De inschrijvingskosten voor deze middag bedragen f 295,- excl. BTW.

Voor **inhoudelijke informatie**: **drs. J. Joosten**, hoofdredacteur **Arbo in de School**, **Samsom BedrijfsInformatie**, tel: 0172-466493.

Voor opgave van deelname: EvC Organisatiebureau bv. Haarlem, tel: 023-5273350.

Colofon

'Arbo in de school' is onderdeel van de bundel Handboek Arbobeleid in de school en verschijnt 10 maal per jaar.

Redactie: mevr. drs. J.W.M. Joosten, mevr. N. Bakker, mevr. M. van Dijk (redactie-assistente)

Redactieadres: Samsom BedrijfsInformatie bv, Postbus 4, 2400 MA Alphen aan den Rijn, telefoon 0172-466493, telefax 0172-475933

Redactieraad: C. Goudriaan, mevr. D.M. Heeroma, P.F.H. Nas, drs. W.M.A.L.A.F. Stille

Uitgever: mevr. M.S.M. Ruigrok

Abonnementenadministratie: 0172-466800

Samenstellers en uitgever streven steeds naar betrouwbaarheid van de gepubliceerde informatie. Niettemin kunnen zij geen aansprakelijkheid aanvaarden voor eventueel in deze uitgave voorkomende onjuistheden. Gehele of gedeeltelijke overneming of reproductie van de inhoud van deze uitgave is niet toegestaan, behoudens de beperkingen bij de wet gesteld.